

Türkiye ile Orta Asya Devletleri Arasındaki Siyasi ve Diplomatik İlişkiler-Hükümetler üstü Kuruluşlar (1992-2010)

Fatih YALÇINKAYA*

Özet

Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı tarafından eski stratejik önemini yitirdiğine inanılan Türkiye, dış politika alanında yeni alternatif arayışlar ve fırsatları değerlendirme kapsamında Kafkasya ve Orta Asya’da bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri ile ikili ve çok taraflı ilişkiler kurmak suretiyle dış politikasını yeniden tanımlamıştır. İlk başlarda büyük hesap ve umutlarla başlanan ilişkiler kısa zamanda yerini soğumaya bırakmıştır. Türkiye’nin Orta Asya politikası zamanla Hazar Denizi’ne kıyısı olan üç ülke (Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan) üzerine kurulmuştur. Özellikle 2000’li yıllarla birlikte Türk Konseyi ve Aksakallar Kurulu gibi çeşitli hükümetler üstü kuruluşlar da kurulmaya başlanmıştır. Türkiye ile Türk Cumhuriyetler arasındaki ilişkilerin siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik alanlarında geliştirilerek çok yönlü bir işbirliği ve entegrasyona gidilmesi ancak siyasal alanda hükümetler üstü kurumların gerçekleştirilmesi sayesinde olacaktır. Ancak bu şartlar altında Türk dünyası, dünya siyasetinde bir denge unsuru ve güç merkezi olma şansını yakalayabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Orta Asya, Aksakallar Kurulu, Türk Konseyi

Abstract

In point of the view of the West Turkey lost its strategic importance after the post Cold war period. Turkey diversified its foreign policy by the maintaining its relations with the Caucasian and Central Asian states. The great expectations and hopes of Turkey at the beginning of the bilateral relations with the Central Asian countries turned to a disappointment in a short time. With the progress of time the Turkish Central Asian policy has concentrated on the littoral states of Caspian Sea such as Azerbaijan, Kazakhstan and Turkmenistan. Especially in the 2000’s were established supra-governmental institutions like Turkish Council and the Committee for Wise Men, which could led to promote the economic, political and cultural relations between Turkey and the Turkic Republics. Thus under this circumstances Turkey will have caught the opportunity of influencing the Turkic world and world politics.

Key Words: Turkic World, Central Asia, Committee for Wise Men, Turkish Council

1987 yılında AB’ye tam üyelik başvurusunun iki yıl sonra reddedilmesi üzerine şoke olan Türkiye, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasından sonra jeo-stratejik öneminin azalması ile yönünü Türk dünyasına çevirmiştir. Ankara için SSCB’nin sona ermesi Jeanne Besson’un belirttiği gibi ‘Türk ideolojik alanında hiçbir zaman kaybolmamış, ama yok sayılma mertebesine indirilmiş’ bir Türk dünyasının

* Gümrük Müsteşarlığı Uzmanı Edirne, E-mail: fatihyalcinkayakom@hotmail.com

yeniden keşfi anlamına geliyordu¹. SSCB'nin hukuken sona ermesini müteakiben Türkiye'nin önüne "Türk dünyası" diye adlandırılan yeni bir bölge çıkmış ve bu durum Türk dış politikası açısından büyük bir çeşitlilik ve yönelim olarak değerlendirilmiştir. Çoğunluğu Türkçe konuşan Orta Asya ülkeleri Türk dış politikasının ilgi alanına girmiştir². Siyasal ilişkilerin hız kazandığı 1990'larda kültürel alana özel bir önem verilmiştir. Aralık 1991'de bölge devletlerini tanıyan ilk ülkelerden biri olan Türkiye, 1992 yılının ilk üç ayında bu yeni devletlerle diplomatik ilişkiler kurmuştur. 27 Nisan -3 Mayıs 1992 tarihleri arasında dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, Orta Asya'yı ziyaret etmiş, bir sene sonra Cumhurbaşkanı Turgut Özal, bölgedeki dört cumhuriyete gitmiştir. Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasında 1993 yılına kadar olan dönemde 140'tan fazla ikili anlaşma imzalanmıştır³. Bu dönemde gerek Türk karar alıcılarının gerekse uluslararası aktörlerin Türkiye ve Türk dünyası ile ilgili benzer yaklaşımlarda buldukları görülmektedir. Amerikalı devlet adamı Henry Kissinger, "Adriyatik'ten Çin'e" kadar uzanan bir Türk dünyasından söz ederken, dönemin T. Özal da "21. yüzyılın Türk yüzyılı" olacağını ifade etmiştir⁴. Türkiye, Batı ülkelerinin de desteğiyle kendini Orta Asya cumhuriyetlerinin değişim sürecinde örnek alabilecekleri laik, demokratik ve serbest pazar ekonomisini benimsemiş bir ülke olarak takdim etmiştir⁵. Bu dönemde entelektüeller tarafından bir Türk dünyasının varlığı daha yoğun bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır⁶.

Bu çalışmanın amacı 1992-2010 yılları arasında Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki diplomatik ilişkiler çerçevesinde şekillenen hükümetler arası kurum ve kuruluşları incelemek ve analiz etmektir. İlk Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasındaki diplomatik ve siyasi ilişkiler Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından

¹Billion,D.,'La Turquie:des illusions au realisme',La revue internationale et strateque,n.34,ete Paris 1999s.150'de atıfta bulunulan Fredeique-Jeanne Besson.

²Türk, Fahri,"Türkiye ile Orta Asya Ülkeleri Arındaki İlişkiler"(1992-2009), Türk, Fahri (Der), Türk Dış Politikasında Güncel Paradigmalar, Kriter Yayınları, İstanbul 2010, s.1.

³Aydın, Mustafa, "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", (Der.) Oran, Baskın, Türk Dış Politikası Cilt II. 1980-2001, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 380.

⁴Çaman, Efe, "Kafkasya ve Orta Asya'da Türkiye'nin Yeni Bölgesel Politikası: Dış Politikanın Yönelim Sorunsalı", Avrasya Dosyası, cilt. 12, sayı 1, Nisan 2006, s. 187.

⁵Bal, İdris,'The Turkish Model and the Turkic Republics', Perceptions, vol. 3, September-November 1998, www.mfa.gov.tr, (12.05.2010).

⁶Djalili, Mohammad-Reza ve Kellner, Thierry, Yeni Orta Asya Jeopolitiği SSCB'nin bitiminden 11 Eylül sonrasına, (Çev.) Uzman, Reşat, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009, s.121.

günümüze kadar olan süreçte incelenecek daha sonra teşekkül ettirilen Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TürkPA), Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSÖY) ve Türk Devlet ve Topulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı gibi hükümetler arası kuruluşlar ayrı ayrı ele alınarak analiz edilecektir.

Diplomatik İlişkiler

Türkiye'nin Orta Asya Cumhuriyetleri'yle siyasi ve ekonomik ilişkileri SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte 1991 yılında başlamıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Eylül 1991'de Türkiye'yi ziyaret etmiş ve "21. yüzyılın Türk yüzyılı olacağını" dile getirmiştir⁷. Ancak Türk Hükümeti Azerbaycan (30 Ağustos 1991), Özbekistan ve Kırgızistan'ın (31 Ağustos 1991) tarihlerinde bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle zor durumda kalmıştır.⁸ Çünkü Türk dış politikasına göre radikal sayılabilecek tedbiri elden bırakan politik kararlar alınmak zorunda kalınmış ve Türkiye bunu alışılmadık bir şekilde cesaretle ve hızlı bir şekilde yapmıştır. Türkiye böylelikle, tüm Orta Asya ve Kafkasya devletlerini tanıyan ilk ülke olmuştur.⁹ SSCB'ye 21 Aralık 1991 Almatı toplantısında resmen son verilmesinden sadece bir gün sonra Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev, Türkiye'ye gelerek Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamıştır. Benzer bir anlaşma Ocak 1992'de yine Ankara'da Azerbaycan ile imzalamıştır¹⁰. Türkiye'nin Orta Asya'da Cumhuriyetleri ile ilişkileri karşılıklı olarak egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı çerçevesinde gelişmektedir¹¹. Bağımsızlıklarının birinci yılında 1200'den fazla Türk delegasyonu Orta Asya devletlerini ziyaret etmiştir.¹² 1991–1993 döneminde "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türkçe konuşan halklar" söylemi giderek yaygınlaşmıştır.¹³ Bu süreçte Anadolu Türklüğü ile Orta Asya Türk halkları arasındaki ayırım muğlaklaşmıştır.

⁷ Aydın, a.g.e. s.107.

⁸ Aydın, a.g.e, ss.104-105.

⁹ Aydın, a.g.e., s.106.

¹⁰ Aynı yerde.

¹¹ <http://www.diplomatikgozlem.com/briefing.asp?id=92>, (16.03.2010) .

¹² Aydın, a.g.e. s.108.

¹³ Fuller, Graham ve Ian O. Lesser, Balkanlardan Batı Çin'e Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu, (Çev) Gönenç, Meral, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.87.

16–19 Aralık 1991’de Ankara’yı ziyaret eden Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov ve 22–26 Aralık tarihleri arasında Ankara’ya gelen A. Akayev’in Türkiye’den destek beklediklerini açıkça ilan etmeleri Ankara’nın yükümlülüklerini daha da artırmıştır. İ. Kerimov Türkiye’den “ağabey” olarak bahsedip acilen ekonomik, siyasi ve kültürel yardım talep etmiştir. Akayev ise Türkiye’yi “sabahyıldızına benzetmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Orta Asya ülkelerinin yeni bir “ağabey” istemedikleri anlaşılmıştır. Fakat unutulmaması gereken şey, 1991’de bu devletlerin bağımsızlıklarının desteklenmesi ve dünyada tanınmalarının sağlanması konusunda Türkiye’nin desteğine şiddetle ihtiyaç duydukları ve Orta Asyalı liderlerin de belli ölçüde uzun zamandır unutmuş oldukları “Türklük” duygusundan en azından ilk dönemlerde etkilendikleri gerçeğidir¹⁴. Türkiye bir bakıma İsmail Gaspıralı’nın “Dilde, Fikirde, İşte Birlik” şiarını kendisine meşale edinerek söz konusu ülkelerle işbirliği arayışı içerisine girmiştir¹⁵. Türk Hükümeti bu ülkelerin Türkiye, İran ve Pakistan tarafından kurulan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’na (ECO) üye olmalarını sağlamıştır. Ancak Türkiye, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Azerbaycan devlet başkanlarının katılımıyla 1992 yılında yapılan ilk Devlet Başkanları Zirvesi tam bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. T. Özal yaptığı açılış konuşmasında 21. yüzyılın Türklerin çağı olacağını vurgulamıştır. İvedilikle bir Türk Ortak Pazarı ve Türk Geliştirme ve Yatırım Bankası’nın kurulması gerektiği de bu konuşmada Özal tarafından gündeme getirilmiştir. Ancak Kerimov’un hükümetler üstü bir enstitünün kurulmasını reddetmesi ve Nazarbayev’in de ülkesindeki hassas etnik yapı yüzünden, etnik ve din temelli her hangi bir şeyi imzalamak istememesi nedeniyle zirve kültür, eğitim, dil, güvenlik, ekonomi vb. konularda işbirliğinin geliştirilmesi temennisi ile sona ermiştir. Orta Asya ülkeleri söz konusu dönemde bölgelerindeki çatışma potansiyeli nedeniyle, Rusya’nın güvenliklerini sağlamasına ve Moskova’nın sübvansiyonlarına ihtiyaç duymaktaydılar. Bundan başka Orta Asya ülkeleri Rusya’nın Pan-Türkizm korkusunu tahrik etmekten çekinmiş ve Türkiye’nin sınırlı olanaklarına bağımlı kalmak

¹⁴ Aydın, a.g.e, s.108.

¹⁵ Winrow, Gareth, Turkey in Post-Soviet Central Asia, Royal Institute of International Affairs Press, London 1995, s.14.

istememişlerdir¹⁶. Buna bir de zirvenin Türk ortak pazarı gibi iddialı gündem maddeleri içermesi eklenince bu buluşmanın neden başarısızlıkla sonuçlandığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Türkiye Orta Asya ülkelerini uluslar arası kurum ve kuruluşlara üyelik konusunda desteklemiştir. Bu bağlamda Ankara, bu devletlerin Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası örgütlere üye olmalarına yardımcı olmuştur. Türkiye ayrıca, bu devletlerin NATO'nun “Barış için Ortaklık” programına üyeliklerine gerekli katkıyı da sağlamıştır.

Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye'nin Orta Asya politikasının temel unsurları; bu ülkelerin devlet yapılarının güçlendirilmesine katkıda bulunulması, bölgenin siyasi ve ekonomik istikrarının korunması ve bölgesel işbirliğinin teşviki, ekonomik ve siyasi reformların desteklenmesi, bölge ülkelerinin dünya ile bütünleşebilmelerine ve Avrupa-Atlantik kurumlarına entegrasyonlarına yardımcı olunması, bu ülkelerle Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin her alanda karşılıklı çıkarlar ve egemen eşitlik ilkesi temelinde geliştirilmesi, bölge ülkelerinin tasarruf edebilecekleri enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara serbestçe ve farklı güzergâhlardan nakledilmesinin desteklenmesi” şeklinde ortaya konmaktadır¹⁷.

Orta Asya'yı Türkiye'ye bağlayan kardeşlik duygularının ötesinde Türk dünyasının kurulması amacının zorlu ve çetin bir yol olduğu kısa sürede anlaşıldı¹⁸. Çünkü Türkiye bu ilişkileri kuracağı coğrafyanın ne tarihi geçmişini ne de sosyal, ekonomik ve ideolojik yapısını tam hakkıyla araştırıp ortaya koyabilmiştir¹⁹. Yani Türkiye Orta Asya hakkında yeterli bilgiye sahip olamamış ve bölge ülkeleri ile belirli bir plan ve sistem dâhilinde, kurumsal ilişkiler geliştirememiştir. Bölgeye daha çok “Ağabey Devlet” profiliyle yaklaşan Türkiye aceleci ve duygusallığın ağır bastığı bir politika izleyerek bu ülkelere karşı yerine getirilmesi zor olan taahhütlerde bulunmuştur. Bu duygusal yaklaşımlar resmi ziyaretler sırasında verilen demeçlere de yansımış kullanılan hatalı söylemler bölge ülkeleri tarafından şüphe ile karşılandığı gibi, Türk modelinin başarı şansını da oldukça azaltmıştır.

¹⁶Winrow, a.g.e., ss.20-21.

¹⁷ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/OrtaAsya/OrtaAsyaIlliskiler, (17.05.2010).

¹⁸ Djalili, a.g.e, s.121.

¹⁹Güler, Müjdat, Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı', İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2007,s.199.

Çünkü uzun yıllar Sovyet idaresinde kimlikleri bastırılarak yaşamak zorunda kalan Türk Cumhuriyetleri şimdi bir başka devletin idaresi ve koruyuculuğu altına girmek istemiyorlardı.²⁰ Diğer taraftan başlangıçta Orta Asya ülkeleri Türkiye'yi güçlü ve kendilerine yardım edebilecek bir devlet olarak görmüşlerdir. Ancak Türkiye izlemiş olduğu pasif karasız ve Türklükten uzak politikaları nedeniyle büyük bir imaj kaybına uğramıştır. Sözelimi Ankara'nın Azerbaycan'da yakasında Atatürk rozeti taşıyan Ebulfelz Elçibey'e sahip çıkmaması Türkiye'nin bölge ülkeleri nezdindeki güvenilirliğine önemli bir darbe indirmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin Orta Asya'da kan kaybetmesinde rol oynayan bir diğer etken de SSCB dağıldıktan sonra uluslararası camia ve Türk Cumhuriyetleri tarafından Türkiye'ye kapasitesinin çok üzerinde roller atfedilmesi gelmektedir.²¹

Orta Asya Cumhuriyetleri ile Türkiye'yi bir araya getirerek bir 'Türk Birliği' oluşturmak Özal'ın izlemiş olduğu ekonomi ağırlıklı dış politikasının ayrılmaz bir parçasıydı²². Ancak Özal'ın ölümüyle beraber Türkiye Orta Asya ile olan ilişkilerine daha az önem vermeye başlamıştır. Özal sonrası dönemde Türkiye, koalisyon hükümetleri ve terör olayları nedeniyle enerjisini boşa harcamış ve Kafkasya ve Orta Asya bölgesine gereken önemi vermemiştir. Özellikle Avrupa Birliği (AB) tarafından Türkiye'ye Helsinki Zirvesi'nde Aralık 1999'da 'Aday Ülke' statüsü verilmesiyle birlikte AB politikası Ankara'nın en önemli dış politika önceliği haline gelmiştir. Yani bu dönemde Türk dış politikasında Kafkasya ve Orta Asya bölgesi ihmal edilmeye başlanmıştır. Bu durum 2000'li yıllara gelindiğinde Ahmet Necdet Sezer'in (2000-2007) cumhurbaşkanlığı döneminde katlanarak devam etmiştir²³. Kasım 2002'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye ile bölge ülkeleri arasındaki ilişkiler tekrar canlanmaya başlamıştır. Böylece bu dönemde Türk Hükümeti arası bozuk olan Özbekistan

²⁰Demirağ, Yelda, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Orta Asya Siyasetinde Gelinek Nokta ve Gelecekte Bölgeye İlişkin İzlenmesi Gereken Dış Politika Stratejisi", <http://www.jeopolitik.org/demirag-5-1.asp>, (17.04.2010).

²¹ Bal, İdris, "Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası İçin Türk Cumhuriyetleri'nin Önemi", 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Der.) Bal, İdris, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s.375.

²² Gürbey, Gülistan, Özal'ın Dış Politika Anlayışı, s.298.

²³Türk, a.g.e., s.2.

ve siyasi istikrarsızlıkla boğuşan Kırgızistan haricindeki ülkelerle enerji ve ticaret üzerine kurulu bir politika izlemeye başlamıştır. Bu politika Hazar Denizi'ne kıyısı olan Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan ile ikili ilişkilerin geliştirilip uçlu bir zemine oturtulmasını içermektedir. Ne yazık ki bu politika Orta Asya ülkelerinin tamamını kapsamamaktadır. Ancak gene de uzun bir sessizlik ve kopukluk döneminden sonra ilişkilerin tekrar canlanması olumlu bir gelişmedir. Bu bağlamda Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan ile ikili ilişkilere özel bir önem verilmiş ve bu durum yapılan üst düzey ziyaretlerle daha da somutlaştırılmıştır. Özellikle Abdullah Gül'ün 2007'de cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte Türkiye ile Hazar Denizi'ne kıyısı olan ülkeler arasındaki ilişkiler ivme kazanmıştır. Bunun en önemli göstergesi Gül'ün cumhurbaşkanı seçildikten sonra Aralık 2007'de Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ı ziyaret etmesidir. Ayrıca Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Ekim 2008 'de Türkmenistan'ı ziyaret ederek bölgeye verilen önemi göstermiştir.

Hükümetlerarası Kurum ve Kuruluşlar

Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirve Toplantıları

Önceleri “Türk Cumhuriyetleri Devlet Başkanları Zirvesi” olarak adlandırılan bu toplantılara 1998'de Astana'da yapılan 5'inci zirvede “Türkçe veya Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi” adı verilmiştir. Bu isim değişikliğinde Orta Asya ülkelerinin Türkiye Türklüğünü temsil eden “Türk” kavramından duydukları rahatsızlık büyük bir rol oynamıştır. Çünkü Orta Asya Türk Cumhuriyetleri kendilerini daha çok Kazak, Kırgız, Özbek vb. kimliklerle tanımlamaktadırlar. Bu ülkelerden sadece Azerbaycan Elçibey döneminde Türk dilini devletin anayasasına resmi dil olarak yazmıştı. Ancak 1995 yılında kabul edilen yeni Azerbaycan Anayasası Azeri Türkçesini “Azerbaycan Dili” olarak tarif etmiştir.

Süleyman Demirel'in 1992'de Türk Cumhuriyetleri'ne düzenlediği gezi sırasında bu ülkeler ile Türkiye arasında ikili ve çok taraflı işbirliği ve dayanışmanın geliştirilmesi konusunda karara varılmıştır. Bundan sonra Türkçe Konuşan Devletler Zirvesi'nin ilki Türkiye, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Azerbaycan'ın katılımı ile 30 Ekim 1992'de Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Yukarıda vurgulandığı gibi Özal'ın yapmış olduğu Türk Ortak Pazarı ile Türk Kalkınma ve Yatırım Bankası kurulması teklifi

Azerbaycan dışındaki ülkelerden destek görmemiştir. Zirve sonrasında yayınlanan Ankara Bildirgesi ile cumhuriyetler arasında kültür, eğitim, dil, güvenlik, ekonomi ve hukuk alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi ihtiyacından muğlak ve genel ifadelerle söz etmenin ötesine geçilememiştir.²⁴ Katılımcılar arasında yaklaşım farklılıklarının öne çıktığı zirvede Özbekistan lideri Kerimov, Türk dünyasının faaliyetlerini koordine edecek uluslar üstü bir mekanizmanın oluşturulmasına karşı çıkarken, ülkesinde önemli oranda Rus nüfusu olan Kazakistan lideri Nazarbayev de dinsel ya da etnik temele dayanacak herhangi bir yapının oluşturulmasına meydan veren her türlü bildiriye karşı olduğunu açıklamıştır. Türkiye ve Azerbaycan'ın baskılarına rağmen Rusya'dan çekinen Orta Asyalı liderler Karabağ sorununa Ankara Bildirisi'nde hiçbir şekilde yer vermemişlerdir.²⁵

Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirve Toplantıları sonraki yıllarda sırasıyla İstanbul (1994), Bişkek (1995), Taşkent (1996), Astana (1998), Bakü (2000) ve İstanbul'da (2001) yapılmıştır. Bu zirvelerin sekizincisi beş yıl aradan sonra Türkiye'nin girişimleri ile 17 Kasım 2006 tarihinde Antalya'da düzenlenmiştir.²⁶ Bu toplantılara Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan devlet başkanları düzeyinde katılırken, Türkmenistan Ankara büyükelçisi tarafından temsil edilmiştir. Diğer yandan Kerimov, BM'nin ülkesindeki insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak hazırladığı rapora Türkiye'nin destek vermesini gerekçe göstererek söz konusu zirveye katılmamıştır.²⁷ Esasında Özbekistan, Türkiye'nin Özbek muhalefeti desteklediği iddiasıyla Bakü Zirvesi'nden itibaren bu toplantılara soğuk bakmıştır. Ülkesindeki demokrasi ve insan hakları eleştirileri nedeniyle son dönemde özellikle Batı'ya karşı kapalı bir dış politika izleyen Kerimov Rusya ve Çin eksenine kaymaktadır.²⁸ Özbekistan ve Türkmenistan'ın Antalya Zirvesi'ne yaklaşımı, Türkiye'nin bölge cumhuriyetleri ile ilişkilerinin yeterli olmadığını ve bunun yerine kurumsal ve köklü bir işbirliğine ihtiyaç duyulduğu gerçeğini bir kere daha göstermiştir. Türkiye ile bölge

²⁴ Aydın, a.g.e., s. 388-389.

²⁵ Aydın, a.g.e., s. 390.

²⁶ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/OrtaAsya/OrtaAsyalliskiler, (27.05.2010).

²⁷ Zaman Gazetesi, 'Türkçe konuşan ülkeler zirvesi eksik toplanıyor', 17 Kasım 2006, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=456220>, (27.05.2010).

²⁸ Oğan, Gökçen, "Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi Antalya'da Toplanıyor" Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi, 16 Kasım 2006, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1239&kat1=52&kat2>, (19.05.2010).

ülkeleri arasındaki işbirliğinin kurumsallaştırılması için gerekli altyapının oluşturulması, ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin daha ileri seviyelere taşınması ortak menfaatler açısından kaçınılmaz bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.²⁹

Dokuzuncu zirve 2-3 Ekim 2009 tarihleri arasında Nahcivan'da yapılmış ve zirveye Özbekistan hariç diğer Türk devletlerinin hepsi katılmıştır³⁰. Nahçıvan Antlaşması'yla Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi, Türk Konseyi'ne dönüştürülerek kurumsallaşması sağlanmıştır. Söz konusu anlaşma ile Türk Konseyi'nin daimi sekretaryası kurulmuştur. Konseyin kurumsal merkezi İstanbul, akademik merkezi Kazakistan, Parlamenterler Asamblesi'nin (TÜRKPAA) merkezi ise Bakü olarak tespit edilmiştir. Bu konseye bağlanan bir diğer kurum ise Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSÖY) olmuştur.

Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin kültür bakanları 12 Temmuz 1993 tarihinde Almatı'da yaptıkları toplantıda Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi'ni (TÜRKSÖY) kurmuşlardır. TÜRKSÖY'a daha sonraları gözlemci üye ülke statüsüyle Rusya Federasyonu'na bağlı Altay, Başkurdistan, Hakas, Saha (Yakut), Tataristan ve Tuva özerk yönetimleri ile Moldova'ya bağlı Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti katılmıştır³¹.

Türk Dili Konuşan Ülkelerin kültür ve sanat alanlarında işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan bu örgüte üye olan ülkeler eşit haklara sahiptir. Resmi dili Türkçe ve yönetim merkezi Ankara olan TÜRKSÖY, amaçları, görevleri ve çalışma alanları bakımından UNESCO'ya karşılık gelmektedir. Türk Kültür Bakanlığı tarafından TÜRKSÖY'un amaçları; "Türk Dili Konuşan Ülkeler arasında karşılıklı dostane ilişkiler kurarak, ortak Türk kültürünü, dilini, sanatını, tarihini, sanat ürünlerini, tarihi mirasını ve tüm kültürel değerlerini araştırarak ortaya çıkarmak, bu değerleri geliştirmek, tanıtmak ve gelecek kuşaklara aktararak ortak bir Türk kültür ve sanatını kalıcı kılmak" olarak belirtilmiştir. TÜRKSÖY'un çalışma alanları ise; Türk Dili Konuşan Ülkeler arasında kültürel, sanatsal ilişkileri geliştirmek ve bu amaçla çeşitli alanlarda etkinlikler düzenlemek, ortak Türk

²⁹ Aynı yerde.

³⁰ Kurt, Süleyman, Zaman Gazetesi 2 Ekim 2009, <http://www.tumgazeteler.com/?a=5583882>, (27.05.2010).

³¹ <http://www.turksoy.org.tr/turksoy-hakkinda.asp>, (27.05.2010).

kültürünü, sanatını, tarihini, dilini, kültür ve sanat ürünlerini, tarihi mirasını, geleneksel sporlarını, oyunlarını ve diğer kültürel değerlerini araştırarak, ortaya çıkarmak, korumak ve tanıtmak radyo ve televizyon programları yaptırmak, ortak değerleri tanıtan filmler hazırlamak ve desteklemek, tiyatro, opera, bale, müzik, halk dansları alanlarında gösteriler, festivaller düzenlemek ve bu konularda diğer kuruluşlarca öncülük ederek, katkıda bulunmak, güzel sanatlar alanında çalışmalarını teşvik etmek ve çeşitli sergiler açmak, süreli, süresiz etkinlikler yapmak, Türk kültürüne, sanatına, tarihine ve diline hizmet etmiş önemli şahsiyetler için anma günleri, kutlama törenleri ve şölenleri düzenlemek, TÜRKSOY'un amaçları doğrultusunda konferanslar, sempozyumlar, paneller gibi bilimsel toplantılar yapmak, vakıf, dernek ve uluslararası kuruluşlarla kültür, sanat ve eğitim alanlarında ilişkiler kurmak ve ortak çalışmalar düzenlemek³² şeklinde vurgulanmıştır.

Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi

Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TürkPA) Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan arasında 21 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'da imzalanan bir anlaşma ile kurulmuştur. TürkPA'nın 29-30 Eylül 2009 tarihleri arasında Bakü'de yapılan toplantısında kurumun genel sekretaryası oluşturulmuş ve bütçesi belirlenmiştir. Örgüt üye ülkelerin parlametoları arasında işbirliğini artırarak ilgili üye ülke halklarının birbirlerine daha da yakınlaşmasını sağlamak istemektedir.³³ Bakü toplantısında TürkPA'nın 26 maddeden oluşan tüzüğü ve genel sekretarya yönetmeliği kabul edilmiştir.³⁴ TürkPA Genel Sekretaryası'na bağlı olarak kurulan üç komisyonun faaliyet alanları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.³⁵ 1) Dil, kültür ve eğitim konuları 2) Üye ülkelerin mevzuatlarının uyumlaştırılması ve uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi 3) Ekonomik faaliyetler. 2010

³² <http://kygm.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF1055CFC3A8A961D426F852CBE7BDEC0D>, (27.05.2010).

³³ Türk Dilli Dövlətlərin Parlament Assambleyasının Bakı Bəyannaməsi qəbul edilib, <http://az.trend.az/news/politics/foreign/1549158.html>, (29.09.2009).

³⁴ TürkPA-nın Nizamnaməsi və Əsasnaməsi qəbul olunub, <http://az.trend.az/news/politics/foreign/1549150.html>, (29.09.2009).

³⁵ TürkPA-nın Baş Katibliyində üç komissiya fəaliyyət göstərəcək - baş katib , (29.09.2009).

yılından resmen faaliyete başlayan genel sekreteryaya parlamentolar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, tecrübe mübadelesi ve ortak sorunların çözümü için öneriler hazırlayacaktır.³⁶

Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı

Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı (Türk Kurultayı) Türk devlet ve toplulukları arasındaki dostluk, kardeşlik ve işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla 1993'den beri düzenlenmektedir. Türk Kurultayı Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı (TÜDEV) tarafından ortaklaşa düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu benzeri bir teşkilattir.³⁷ Türk kurultaylarına bağımsız Türk devletlerinin yanında, Rusya Federasyonu içerisinde bulunan özerk cumhuriyetler, Çin ve İran'daki Türk toplulukları, Balkanlar ve diğer bölgelerde yaşayan Türk azınlıkları katılmaktadır. Tarihten gelen akrabalık bağları nedeniyle Moğolistan hatta ABD'de yaşayan Meluncanlar da bu kurultaylarda yerlerini almaktadırlar.

Bugüne kadar toplam onbir kurultay gerçekleştirilmiş olup, ilk on kurultay Türkiye'nin Antalya, Samsun, İzmir gibi çeşitli şehirlerinde yapılmıştır. 2001 yılına kadar aralıksız olarak yapılan kurultaya bu yıldan sonra 2006'ya kadar 5 yıl ara verilmiştir. 16-18 Eylül 2006 tarihleri arasında Antalya'da yapılan kurultaya çeşitli ülkelerden 600'den fazla delege katılmıştır. Ancak Türkmenistan ile Özbekistan kurultaya beklenen ilgiyi göstermemiştir. 18-20 Eylül 2006 tarihleri arasında Antalya'da yapılan 10'uncu Kurultayda üzerinde durulan konu, Türklerin Orta Asya'da oynadığı tarihsel rolden dolayı aktif olmaları gerektiği vurgulanmıştır.³⁸ Türk Kurultayı'nın 11'incisi ise Kasım 2007'de Bakü'de düzenlenmiştir. Böylece söz konusu kurultaylar ilk kez Türkiye dışında bir ülkede düzenlenmiştir. Bu son kurultaya Türkmenistan'dan düşük düzeyde Özbekistan'dan ise hiçbir katılım olmamıştır.³⁹ Kurultaya katılan ülkeler istikrara kavuşmuş, iç bütünlüğünü

³⁶TürkPA'nın Baş Katibliyinde üç komisiya fəaliyyət göstərəcək - baş katib, <http://az.trend.az/news/politics/foreign/1549248.html>, (29.09.2009).

³⁷http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Devlet_ve_Topluluklar%C4%B1_Dostluk_Karde%C5%9Flik_ve_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi_Kurultay%C4%B1, (27.05.2010).

³⁸ http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik_Detay.asp?Icerik=588, (27.05.2010).

³⁹http://www.baremdergisi.com/news_print.php?id=7500, (27.05.2010).

tamamlamış, bölgesel sorunlar karşısında ortak çözümler üretebilen bir Türk dünyasının tüm insanlığın yararına olacağını ve küresel barışa hizmet edeceğini vurgulamışlardır. Söz konusu bu kurultaylarda önerilen ve somut olarak hayata geçirilen kararlar topluca aşağıdaki şekilde gösterilebilir⁴⁰.

Tablo 1: Türk Devlet ve Topulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Kurultaylarında Yapılan ve Hayata Geçirilen Öneriler

Türk Devlet ve Topulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Kurultaylarında Yapılan ve Hayata Geçirilen Öneriler		
	Yapılan Öneri	Gerçekleşmiş Hali
1	Commonwealth ⁴¹ benzeri Türkçe Konuşan Ülkeler Topluluğu	Türk Konseyi
2	Ortak Türk tarihi müfredatı ve ortak alfabe oluşturulması	Türk Dünyası Akademisi
3	Ekonomi ve enerji alanlarında işbirliği	Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
4	Parlemantolararası Konsey oluşturulması	TürkPA
5	Akil adamlar heyeti oluşturulması	Aksakallar Heyeti
6	Türkçe Konuşan Ülkeler Zirvesi daimi sekreteryesinin oluşturulması	Türk Konseyi
7	TRT Türk kanalının "Türk dünyasının ortak televizyonuna" dönüştürülmesi	TRT Avaz

Kaynak: <http://www.aa.com.tr/tr/10-turk-devlet-ve-topluluklari-kurultayi.html>, (27.05.2010).

Hükümetlerarası Kuruluşların Önündeki Engeller

Türk devletleri arasındaki işbirliğinin kurumsallaşmasının önündeki sorunlar henüz tamamen aşılabilmiş değildir. Bu sorunlardan bazıları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:⁴²

⁴⁰ <http://www.aa.com.tr/tr/10-turk-devlet-ve-topluluklari-kurultayi.html>, (27.05.2010).

⁴¹ Commonwealth, İngiliz Devletler Topluluğu'dur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Commonwealth>, (27.05.2010).

Bunlardan en önemlisi Özbekistan gibi bazı devletlerin bu sürece katılmaması. Esasında 1992’de başlayan işbirliği çabalarına bütün ülkeler iştirak etmekteydiler. Ancak Özbekistan Türkiye ile ilişkilerinin bozulması ile doğru orantılı olarak 2000 yılından itibaren yapılan devlet başkanları zirvelerine ilkin meclis başkanları düzeyinde katılmış 2006 yılından itibaren ise bu zirvelere hiç temsilci göndermemiştir. Türkmenistan’da tarafsızlık statüsünün arkasına sığınarak zirvelere katılımları sembolik düzeyde tutmaya gayret etmiştir. Hâlbuki bu zirvelere katılım taraflar arasında işbirliğinin artmasına neden olurken, ulusal çıkarlarının maksimizasyonunu da sağlayabilir⁴³. Türkçe konuşan ülkelerin bir araya geldikleri etkinliklerde iletişim dili olarak Rusçanın kullanılması bir diğer önemli handikaptır. Bunun temel nedeni Rusça’nın hala post-sovyet coğrafyada etkinliğini sürdürmesi ve Türk Cumhuriyetleri’nin kendi aralarında ortak bir anlaşma dili meydana getirememesidir. Zirve bildirimleri Türkçe ve Rusça olmak üzere iki dilde hazırlanmaktadır. Bu toplantıların basında gerekli ilgiyi görmemesi de zirvelerin halka mal edilmesini engellemektedir.

Ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların yanı sıra siyasi kültür düzeylerinde de önemli farklılıklar vardır. Türk Cumhuriyetleri arasındaki rekabette işbirliğinin önündeki temel sorunlarından biridir. Bu bağlamda Özbekistan ve Kazakistan arasındaki mevcut rekabet Orta Asya ülkelerinin kendi aralarındaki işbirliğini de ciddi şekilde engellemektedir. Özellikle Özbekistan ve Kırgızistan arasındaki sınır sorunlarının nihai olarak çözüme kavuşturulamaması da bölgede ve Türki devletler arasındaki işbirliğinin önündeki önemli engellerden biridir. Bunun haricinde Türkmenistan ve Azerbaycan’da Hazar denizindeki doğalgaz yatakları konusunda ciddi tartışmalar yaşanmaktadır. Ne yazık ki bu sorunlara son dönemde Ankara Erivan yaklaşması nedeniyle bozulan Türkiye-Azerbaycan ilişkileri de eklenebilir.

⁴²Asker, Ali, Bir Kurumsallaşma Örneği: Türk (Dili Konuşan) Ülkeler Parlamenter Asamblesi, <http://www.21yyte.org/tr/yazdir.aspx?ID=3034&kat=1>, (27.05.2010).

⁴³Korkmaz, Esfender, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenterler Asamblesi, <http://www.yazarx.com/FEkonomi/esfender-korkmaz/25-09-2009/turk-dili-konu-an-ulkeler-parlamenterler-asamblesi/148671.aspx>, (27.05.2010).

Ayrıca Türkiye'nin ilk başlarda bölgeye dönük politikalarında “başarısız” olmasının ya da istenilen sonuçları elde edememesinin nedenleri olarak şu hususlara değinilebilir.⁴⁴ Bunlardan birincisi Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde Orta Asya ve Kafkaslara yönelik olarak hiçbir politika üretmemiş olmamasıdır. İkincisi ise Türkiye'nin milli menfaatleri doğrultusunda bağımsız politikalar oluşturmaktan ziyade başka dış güçlerin (ABD, Rusya, Çin, İran vb.) dümen suyunda gitmesi ve kendi saygınlığını yitirmesi gelmektedir. Türk dünyası ve Türklük düşüncesinden uzak bir dış politika yapısının varlığı da Türkiye'nin bölgede başarısız olmasını sağlayan temel faktörlerdendir.

Sonuç

Kafkasya ve Orta Asya'nın önümüzdeki dönemde de büyük güçlerin menfaat çatışmalarına sahne olacak bir konumda bulunması ve bölge ülkelerinin içinde buldukları güçlükler, Türkiye'nin bu coğrafyada aktif rol almasını ve gelişmelere öncülük etmesini bir zorunluluk hâline getirmektedir. Bu durum, Türkiye'nin bölge ülkelerine karşı etkili bir politika ve strateji üreten bir güç merkezî olmasını gerekli kılmaktadır. Türkiye bu bölgelerdeki gelişmeleri uzaktan izleyerek bekle-gör politikası izlememelidir. Kuşkusuz yaşanan bu son gelişmeler Türkiye'yi ve bölge ülkelerini stratejik derinliklerinde yeni bir işbirliği arayışına itmiş olup, bu kapsamda özellikle Türkiye'yi “Yeni Türk Dünyası Siyaseti” oluşturmaya bir anlamda mahkûm kılmış bulunmaktadır. Bu çerçevede Orta Asya ve Kafkasya ağırlıklı Türk dünyası, stratejik nedenlerden dolayı Türkiye'nin mevcut gücünü ve etkisini pekiştireceği bir alan olarak tekrar gündeme gelmeye başlamıştır.

Türk dış politikasının geleceği ve etki alanının geliştirilebilmesi için Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinin önemi büyüktür. Bu konuda Türkiye'nin orta ve uzun vadede izlemesi gereken politikanın temel özellikleri aşağıdaki şekilde olmalıdır:⁴⁵ Türk dış politikasında son dönemde artan Ortadoğu merkezli yönelimler gibi Kafkasya ve Orta Asya da öncelikli konuma getirilmelidir. Öncelikle Türkiye-Özbekistan, Türkiye-

⁴⁴ Erol, Mehmet Seyfettin, <http://www.stratejikboyut.com/yazi/ankaranin-yeni-turk-dunyasi-siyaseti-202.html>, (27.05.2010).

⁴⁵ Aynı yerde.

Türkmenistan, Türkiye-Kazakistan vb. ikili ilişkiler güçlendirilmeli ve ardından da bu ilişkiler hükümetler üstü örgütler bünyesinde yapılandırılmalıdır. Türkiye'nin bu yapıyı oluşturabilmesi için iyi bir organizasyon gücüne, güçlü bir ekonomi ve silahlı kuvvetlere sahip olması lazımdır. Bunun haricinde bu faaliyetlerin finansal altyapısı da oluşturulmalıdır. Türk dünyasında eğitim birliği sağlanarak bu kapsamda acilen Türk dünyası akademileri birliği kurulmalı ve Türk dünyasındaki sivil toplum örgütleri arasında işbirliğinin önü açılmalıdır. Ayrıca Türk dünyası yayın birliği de oluşturulmalıdır. Türk dünyasına yönelik daha etkili yazılı ve görsel medya faaliyetleri başlatılarak bir nevi Türk dünyasının BBC'si oluşturulmalıdır.

Özellikle AKP iktidarı döneminde Ortadoğu bölgesine daha fazla önem veren Türkiye bu bölgeyle ilişkilerini bir adım daha ilerleterek 11 Haziran 2010 tarihinde Suriye, Lübnan, Ürdün ile birlikte serbest ticaret bölgesi ve serbest vize bölgesi oluşturulmasına ilişkin ortak deklarasyon imzalamıştır⁴⁶. Yani Türkiye Ortadoğu'da komşularıyla bir bakıma 'Ortadoğu Birliği' olarak da adlandırılabilir girişimlerin temelini atmıştır. Aynı istek ve kararlılığın Türk dünyası konusunda da gösterilmesi gerekmektedir. Nitekim 11 Haziran 2010 tarihinde Kırgızistan'ın Oş kentinde Kırgızlar ve Özbekler arasında çıkan çatışmalar ve yaşanan olaylar sırasında Ankara'nın anlamsız suskunluğu ve tavrı Türkiye'nin Orta Asya'daki menfaatleri açısından son derece vahim bir durum arz etmektedir. AKP Hükümeti Gazze üzerinden Ortadoğu'ya müdahil olmak için bahaneler ararken Kırgızistan'da yaşanan olaylara neden bu kadar seyirci kaldığını anlamak mümkün değildir. AKP Hükümeti'nin yapması gereken ilk iş derhal Türk Konseyi ve Aksakallar Heyeti'ni devreye sokarak ABD, Rusya, Çin ve diğer büyük güçlerin kışkıracıdaki Kırgızistan'a yardım etmek ve akıtılan Türk kanının durdurulmasını sağlamaktır. Çünkü olaylar Oş'tan Celalabad'a sıçramış ve Kırgız Hükümeti sokaklardaki silahlı çeteleri engelleyememiştir. Bunun üzerine Geçici Kırgızistan Hükümeti Başkanı Roza Otunbayeva "ülkede işlerin kontrolden çıktığını" ifade ederek, Rusya'dan asker talep etmiştir⁴⁷. Yaşanan bu gelişmelerde dış güçlerin yanı sıra Kırgızistan'ın iç iktidar mücadelesi ve ülkede öteden beri var olan Kuzey-Güney klanlarının mücadelesi etkili

⁴⁶ <http://www.haber7.com/haber/20100611/Ortadoğu-Birligine-dogru-ilk-adim.php> (11 Haziran 2010).

⁴⁷ <http://www.haber3.com/kirgizistan-rusyadan-asker-istedi-583357h.htm>, (11 Haziran 2010).

olmuştur. İç savaşın eşiğine gelen Kırgızistan'daki çatışmaların bölgenin diğer ülkelerine sıçramaması için Türkiye'nin ivedilikle uluslararası örgütleri devreye sokarak bu olayların durdurulmasına katkıda bulunması gerekmektedir. Türkiye yaşanan çatışmaların kontrol altına alınabilmesi ve benzer etnik çatışmaların Kırgızlar ve Ahıska Türkleri arasında yaşanmaması için gerekirse Kırgızistan'a askeri ve insani yardım yapmalı ve Orta Asya bölgesinde de dünya barışına katkı yapabileceğini ortaya koymalıdır. Sırbistan ile Bosna-Hersek arasındaki sorunlara çözüm arayan Türkiye'nin Kırgızistan'ın yardım çağrılarında kulak tıkaması anlaşılabilir bir durum değildir. Ankara, Kırgızistan'da yaşanan çatışmaların sonlandırılması için özellikle Türk Konseyi ve Aksakallar Heyeti gibi hükümetler üstü kurumları harekete geçirerek bu kurumların gerçek manada fonksiyonlarını yerine getirebileceğini ortaya koymalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

Asker, Ali, Bir Kurumsallaşma Örneği: Türk (Dili Konuşan) Ülkeler Parlamenter Asamblesi, <http://www.21yyte.org/tr/yazdir.aspx?ID=3034&kat=1>, (27.05.2010).

Aydın, Mustafa, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, Türk Dış Politikası 1980-2001, II. Cilt (Der.) Oran, Baskın, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

Bal, İdris, ‘The Turkish Model an the Turkic Republics’, Perceptions, vol. 3, September-November 1998, (www.mfa.gov.tr), (12.05.2010).

Bal, İdris, “Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası İçin Türk Cumhuriyetleri’nin Önemi”, 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Der.) Bal, İdris, Nobel Yayınları, Ankara 2004.

Billion,D.,’La Turquie:des illusions au realisme’,La revue internationale et strateque,n.34,ete Paris 1999.

Çaman, Efe, “Kafkasya ve Orta Asya’da Türkiye’nin Yeni Bölgesel Politikası: Dış Politikanın Yönelim Sorunsalı”, Avrasya Dosyası, cilt:12, sayı:1, Nisan 2006.

Demirağ, Yelda, “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye’nin Orta Asya Siyasetinde Geline Nokta ve Gelecekte Bölgeye İlişkin İzlenmesi Gereken Dış Politika Stratejisi”, <http://www.jeopolitik.org/demirag-5-1.asp>, (17.04.2010).

Djalili, Mohammad-Reza ve Kellner, Thierry, Yeni Orta Asya Jeopolitiği SSCB’nin bitiminden 11 Eylül sonrasına, (Çev.) Uzman, Reşat, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009.

Erol, Mehmet Seyfettin, <http://www.stratejikboyut.com/yazi/ankaranin-yeni-turk-dunyasi-siyaseti-202.html>, (27.05.2010).

Fuller, Graham E. ve Ian O. Lesser, Balkanlardan Batı Çin’e Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu, (Çev.) Gönenç, Meral, Alfa Yayınları, İstanbul 2000.

Güler, Müjdat, ‘Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı’,İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

Korkmaz, Esfender, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenterler Asamblesi, <http://www.yazarx.com/FEkonomi/esfender-korkmaz/25-09-2009/turk-dili-konu-an-ulkeler-parlamenterler-asamblesi/148671.aspx>, (27.05.2010).

Külebi, Ali, “Türk Dünyası ve Politika(sızlığı)mız!”, Türk Yurdu, Ocak 2007, Cilt: 27, Sayı: 233, ss. 20-21.

Oğan, Gökçen, “Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi Antalya’da Toplanıyor” Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi, 16 Kasım 2006, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1239&kat1=52&kat2>, (19.05.2010).

Türk, Fahri, ‘Türkiye ile Orta Asya Ülkeleri Arındaki İlişkiler (1992-2009), (Der.) Türk, Fahri, Türk Dış Politikasında Güncel Paradigmalar, Kriter Yayınları, İstanbul 2010, ss. 1-15.

Türkçe konuşan ülkeler zirvesi eksik toplanıyor’, 17 Kasım 2006, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=456220>(27.05.2010).

Türk Dilli Dövlətlərin Parlament Assambleyasının Bakı Bəyannaməsi qəbul edilib, <http://az.trend.az/news/politics/foreign/1549158.html>, (29.09.2009).

TürkPA-nın Nizamnaməsi və Əsasnaməsi qəbul olunub, <http://az.trend.az/news/politics/foreign/1549150.html>, (29.09.2009).
TürkPA-nın Baş Katibliyində üç komissiya fəaliyyət göstərəcək - baş katib , (29.09.2009).

TürkPA-nın Baş Katibliyində üç komissiya fəaliyyət göstərəcək - baş katib, <http://az.trend.az/news/politics/foreign/1549248.html>, (29.09.2009).

Winrow, Gareth. Turkey in Post-Soviet Central Asia, London, Royal Institute of International Affairs Press, London 1995.

İnternet

http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Devlet_ve_Topluluklar%C4%B1_Dostluk_Karde%C5%9Flik_ve_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi_Kurultay%C4%B1, (27.05.2010).

<http://az.trend.az/news/politics/foreign/1549248.html>, (29.09.2009).

<http://www.aa.com.tr/tr/10-turk-devlet-ve-topluluklari-kurultayi.html>, (27.05.2010).

<http://www.haber3.com/kirgizistan-rusyadan-asker-istedi-583357h.htm>, (11 Haziran 2010).

http://www.baremdergisi.com/news_print.php?id=7500, (27.05.2010).

<http://www.diplomatikgozlem.com/briefing.asp?id=92>, (16.03.2010).

http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik_Detay.asp?Icerik=588, (27.05.2010).

<http://www.tumgazeteler.com/?a=5583882>, (27.05.2010).

<http://www.haber7.com/haber/20100611/Ortadogu-Birligine-dogru-ilk-adim.php>, (11 Haziran 2010).

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/OrtaAsya/OrtaAsyalliskiler
(17.05.2010).

<http://kygm.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF1055CFC3A8A961D426F852CBE7BDEC0D>, (27.05.2010).

<http://www.turksoy.org.tr/turksoy-hakkinda.asp>, (27.05.2010).